

Alliantie Financiële prikkels voor klimaatadaptatie

Beknopt verslag bijeenkomst - Pilots en thema's -

6 juni 2019 in Son en Breugel

Aanwezig: Gemeenten Delft, Someren, Son en Breugel, Rotterdam, Harderwijk, Breda, Rucphen, Dordrecht en Enschede, Ecodorp Boekel, Waterschap de Dommel, DPRA /ministerie Infrastructuur en Waterstaat, VNG, Ambient, NextGreen en Stroom en Onderstroom.

Bij deze openbare versie van het verslag horen de powerpointpresentaties van de pilots en de thema's. Onderstaande vult aan op deze presentaties (zie:

<https://ruimtelijkeadaptatie.nl/overheden/sra/financiele-prikkels/>)

1. Welkom en opening

Annemarieke Grinwis (Ministerie Infrastructuur en Waterstaat - Min IenW)/DPRA) heet alle aanwezigen welkom en dankt de gemeente Son en Breugel en de Brandweer voor de gastvrijheid. In deze bijeenkomst maken we kennis met de vier pilots die het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) heeft gehonoreerd in het kader van de uitvraag van het Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie (DPRA). Ook gaan we dieper in op de thema's en welke inzichten en verdiepende vragen uit de pilots kunnen komen. In oktober volgt een nieuwe uitvraag en selectieronde, waaruit nogmaals maximaal vier pilots gehonoreerd kunnen worden.

Vervolgens belichten we de samenhang tussen pilots en werkgroepen in de Alliantie, de wijze waarop het georganiseerd en gefinancierd is (DPRA financiert de pilots en twee inhoudelijke thema's (monitoring en gedragsonderzoek, de partners financieren de samenwerking en het derde inhoudelijke thema -beslisondersteunend model-). De samenwerking biedt meerwaarde voor de partners: reflectie en leren van elkaar, samen betere prikkels ontwikkelen en krachtenbundeling.

De aanwezigen en de vier pilots stellen zich aan elkaar voor:

- **Son en Breugel:** hoe stimuleer je afkoppelen via differentiatie rioolheffing?
- **Rucphen:** hoe krijgen we de gemeente waterproof, en wat is het effect van de combinatie van acties?
- **Rotterdam en Delfland:** hoe kunnen institutionele beleggers en zorgverzekeraars bijdragen aan klimaatadaptatie?
- **Dordrecht:** hoe krijgen we ondernemers op een bedrijventerrein met een mix van financiële prikkels in beweging voor klimaatadaptatie?

2. Verdiepen in pilots

De pilots presenteren zich, belichten het type prikkel dat centraal staat in de pilot, en geven aan welke werkgroepen en onderzoek met name relevant zijn voor hun pilot. Per pilot volgt een vragen- en reflectieronde, op basis waarvan de pilots en de werkgroepen/thema's worden verbonden met vragen en inzichten uit onderzoek en praktijk. Deze vragen en reflecties zijn gebundeld per thema (onderdeel 3 van het verslag). De thema's zijn in de haalbaarheidsstudie '[Pilots voor financiële prikkels](#)' door de geënquêteerden benoemd en geprioriteerd en bevestigd door de partners van de Alliantie. Voor details over de pilots verwijzen we naar de presentaties [en projectbeschrijvingen].

Thema's

Per pilot staan we stil bij de drie verschillende thema's: 1) Onderzoek naar effectiviteit van de prikkel op gedragsverandering, met onder andere een reflectie door Tilburg Universiteit; 2) Toetsing van percelen; en 3) Beslismodel.

Gemeente Dordrecht

In de groenblauwe stad is waterveiligheid van oudsher een groot aandachtspunt. Dordrecht is als een eiland, met invloeden van eb en vloed. Als de dijk doorbreekt staat er 2-3 m water op het eiland. Er is een evacuatiestrategie (80% van de inwoners) en de drinkwatervoorziening is veiliggesteld op een hoger gelegen gedeelte. Naast klimaatadaptatie zijn ook *biodiversiteit* en *beweegvriendelijkheid* belangrijke aandachtspunten.

De pilot betreft een bedrijventerrein aan de noordkant: Dordtse Kil I en II waarvan 77% van de grond is uitgegeven aan ca 300 bedrijven (handel in auto's, bouwzaken, productie van liftjes, etc) met ca. 8.000 werknemers. In de komende jaren is een rioolverandering gepland.

Het doel van de pilot is te onderzoeken hoe te komen tot een klimaatbestendig bedrijventerrein (water en hitte), middels een gedragen en effectief instrumentarium. Beoogd resultaat van de pilot is beperken wateroverlast, realiseren van een goed vestigingsklimaat, minder ziekteverzuim, meer arbeidsvreugde en verhoging vastgoedwaarde.

De discussie gaat kort in op mogelijkheid tot bekostiging van maatregelen uit de rioolheffing. In 2020 wordt het Gemeentelijk RioleringsPlan (GRP) vernieuwd, dit is een kans om ook de rioolheffing aan te passen. Gemeentebelastingen en Basisadministratie Drechtsteden (GBD) doet voor de Drechtsteden de inning van belastingen. Zij rekenen per regel per aanslag voor de perceptiekosten. Dit kan een gedifferentieerde rioolheffing duurder maken. Anderen onderstrepen het belang van goed documenteren van alle overwegingen en onderbouwingen die bijdragen aan de argumentatie rond aanpassing van de rioolheffing ook vanuit hitte.

Rucphen en Breda

Binnen het samenwerkingsverband 'Samen Waterproof' werkt de gemeente Rucphen oa samen met Breda aan een platform met een website en een actieweek. Het doel is met name om inwoners bewuster te maken van de gevolgen van niet goed omgaan met hemelwater op een perceel. De website bij het platform bevat een 'advies op maat' onderdeel waar bewoners hun perceel en maatregelen kunnen invoeren, en vervolgens een advies op maat ontvangen. In de actieweek is er een 'tegels eruit, plantjes erin' actie en een regentonactie. Bij lokale leveranciers kunnen bewoners dan een vast plantenpakket t.w.v. 45 euro ontvangen en/of met 50% korting een regenton aanschaffen (financiële prikkels). In het tweede jaar waren al meer mensen die van de acties gebruik maakten, de herhaling in het langdurige proces heeft positief effect. Eerder werkten Rucphen en Breda samen binnen het 'Share my city' project, een impactproject in samenwerking met de Baronie en Witteveen+Bos. Hier is de advies op maat module uit voortgekomen.

Het doel van de pilot is om de mate van bewustwording te onderzoeken. In hoeverre wordt deze vergroot door de verschillende acties met financiële prikkels. Hiervoor is een model in beeld met fases van verandering, van bewustwording tot daadwerkelijke gedragsverandering. Gedragsverandering is daarbij de vierde fase. Ook het effect van de inzet van social media op het websitegebruik zal worden gemonitord.

Reactie van anderen: Centrale vraag is hoe de prikkel helpt om tot actie aan te zetten. Daarnaast ook kijken naar hoe het klimaatprobleem wordt ervaren, en wat de verschillen zijn bij verschillende leefstijlgroepen. Hoe ziet in de beleving van de bewoners de verhouding 'groot collectief probleem vs individuele prikkel' eruit, en andersom?

Son en Breugel

De pilot in Son en Breugel behelst een combinatie van een afkoppelsubsidie (€ 300 van de gemeente, verdubbeld door het waterschap voor de eerste 500 gegadigden) en een gedifferentieerde rioolheffing voor percelen die volledig zijn afgekoppeld. De gemeenteraad heeft dit in februari besloten op basis van het solidariteitsbeginsel. De regeling gaat per 1 januari 2020 in. De gedifferentieerde heffing is in principe voor 10 jaar bedoeld, waarbij volledig afkoppelen een vrijstelling van € 50,- per jaar oplevert op het hemelwaterdeel van de rioolheffing (meer informatie via:

<https://praktijkvoorbeelden.vng.nl/databank/gemeentefinancien/financiële-nota-en-verordening/verordening-op-de-heffing-en-de-invordering-van-rioolheffing-2020.aspx>). De stap naar de gedifferentieerde heffing is te zien als een verdergaande maatregel dan alleen communicatie en subsidie, mogelijk in aanloop naar verplicht afkoppelen over 10 jaar. In de visie staat beschreven om in 2030 een klimaatbestendige leefomgeving te creëren. De gemeente heeft hiervoor ook de inzet van private partijen nodig.

Het doel is om uiteindelijk alle woningen af te koppelen. Voor Son en Breugel (7.500 gebouwen) is het een voordeel om dit met bewoners te doen. Op deze manier heeft de gemeente minder investeringen dan wanneer het riool aangepast zou moeten worden (geraamde kosten voor een rioolaanpassing (gescheiden stelsel) € 45 mln). In de stresstest is dit ook breed getrokken, natuur en gezondheid wegen mee. Zo is er meer bewustwording en eigen verantwoordelijkheid. De lokale vrijwilligersorganisatie (Son en Breugel verbindt) helpt om te zorgen dat de beweging vanuit de inwoners groeit, de gemeente leidt o.a. waterambassadeurs op.

De regionale samenwerking in de vorm van de dienst Dommelvallei (gemeenten Nuenen, Geldrop-Mierlo en Son en Breugel) hielp om interne hobbels met de belastingafdeling te nemen, oa in het vinden van een gezamenlijke taal en harmonisatie van het heffingssysteem. Duurzaamheid als enige argument is onvoldoende, intern en extern, de totale lagere totale kosten waren eerder doorslaggevend. Gecombineerd met inzicht geven op het risico op hogere kosten bij niet afkoppelen.

Ook de woningbouwcorporatie moet eraan wennen, als zij niet afkoppelen gaan zij ineens een 'eigenaarsdeel' betalen, gekoppeld aan het hemelwaterdeel.

Suggestie van anderen: Borg klimaatbestendigheid in de prestatieafspraken met de woningbouwvereniging.

Rotterdam en Delfland

Via het nemen van grotere en kleinere maatregelen in de bestaande stad en bij nieuwbouw wordt gewerkt aan het beheersen van het risico op maatschappelijke schade en ontwrichting. Naast dat inwoners, werknemers en ondernemers baat hebben bij een veilige en gezonde omgeving, raakt dit indirect ook de belangen van actoren met assets in deze gebieden, zoals vastgoedbeleggers en verzekeraars (risicoprofiel portefeuille) en zorgverzekeraars (risicoprofiel verzekerden).

Vergroening van de leefomgeving is een belangrijk instrument om de ruimte klimaatbestendig te maken. Extra groene infrastructuur zorgt er niet alleen voor dat toekomstige schades door klimaatverandering beperkt blijven, maar het levert ook nu meteen verschillende baten van een gezondere en aantrekkelijkere leefomgeving op voor de verschillende stakeholders.

In de pilot gaat het er om hoe Rotterdam ervoor kan zorgen dat deze baathouders gaan meebetalen aan een baat die ze tot nu toe ook gratis kunnen verkrijgen. Aanleiding is een onderzoek met Delfland (en gemeente Den Haag) over wat kan op gebied van afkoppelen, wat is zinnig, 'wat kan uit binnen 5 jaar?'. De pilot focust zich op het anticiperen op klimaatverandering bij nieuwbouw en herstructurering en onderzoekt voor Spangen en Mariawijk de mogelijkheden met een MKBA waarin de voordelen voor (institutionele) actoren zoals beleggers en verzekeraars bij een veilige en gezonde leefomgeving kunnen worden geïnternaliseerd bij de totstandkoming van gebiedsontwikkelingen en op deze manier de financiering voor het nemen van preventieve maatregelen effectief kan ondersteunen.

Het doel is het verkennen van de mogelijkheden om institutionele partijen actief te betrekken bij de klimaatopgaven door rond het thema nieuwbouw en uitgifte van grond en de waarde van deze grond gesprekken te faciliteren tussen vertegenwoordigers van overheid, ontwikkelaars en beleggers/verzekeraars. Het beoogde resultaat is dat institutionele partijen een beeld hebben bij de aard, urgentie en omvang het klimaatrisico en zich betrokken voelen bij de klimaatopgaven waar gemeente en waterschap voor staan en zijn vanuit hun belang hierin een stimulerende te spelen. Hoe kunnen institutionele beleggers en zorgverzekeraars bijdragen?

Gemeente Rotterdam doet dit samen met het Hoogheemraadschap van Delfland (HHD) en Witteveen+Bos. Er zijn gesprekken voorzien met het Verbond van Verzekeraars, AM Vastgoed, VBDO, Rabo Vastgoed, De Nieuwe Maas, Achmea, CZ Zorgverzekering en anderen.

Aanwezigen vullen aan met enkele andere ontwikkelingen en organisaties om gesprekken mee te gaan voeren: Nationaal Groenfonds, ASN Bank, Green Deal Duurzame Zorg, Benchmark pensioenfondsen en klimaatadaptatie bij VBDO, [CPIC](#), [EU CoP Finance@Biodiversity](#) en kijk ook naar vastgoed beheerders, en familiebedrijven projectontwikkelaars. Neem hierin de verwachte waardevermeerdering van het vastgoed in mee. Kijk in hoeverre je samen kunt werken vanuit een lange termijn visie en strategie voor de gezamenlijke lange termijn business case.

3. Verdieping per thema

Daarna zoomen we in op de drie dwarsdoorsnijdende thema's, mogelijk uit te werken via werkgroepen:

Effectiviteit van de prikkel dmv (gedragsonderzoek)

Het Behavioural Insight Team (BIT) binnen het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat geeft een korte introductie naar aanleiding van het verzoek van de leden van de Alliantie om gedragsonderzoek te doen naar effectiviteit van de prikkel. Dit verzoek was een uitkomst van de haalbaarheidsstudie naar pilots voor financiële prikkels. Bij de verkenning naar het effect van een financiële prikkel voor gedragsverandering via eenduidige en valide meting, zijn twee onderdelen belangrijk: 1) gedrag van nu (nulmeting), en 2) gewenste gedrag (omschrijven). Het gewenste gedrag kan per gemeente verschillen en moet zo SMART mogelijk worden geformuleerd. Vanuit deze basisprincipes heeft [Daan van Soest](#) (hoogleraar Tilburg School of Economics and Management) vier pilots gescreend die aansluiten bij mogelijk onderzoek naar gedragsverandering. Per pilot heeft Daan van Soest voorstellen gedaan voor aanpassen van de effectiviteitsmeting.

Het BIT-team stelt vier vragen aan iedere pilot:

- a. Wil je als gemeente de effecten van je interventie weten?
- b. Is de pilot relevant om verder dingen uit te zoeken?
- c. Is er bereidheid de pilot aan te passen zodat deze past binnen en bijdraagt aan een goede onderzoeksvraag
- d. Kan de gewenste verandering SMART gemaakt worden?

Samenvattende inzichten op basis van de pilots

1. Definieer de gewenste gedragsverandering SMART. Het leefstijlen onderzoek in Breda en de 4 fases in bewustwording en gedragsverandering kunnen hierbij helpen. Neem hier ook de beleving van klimaatverandering in mee. Kijk hierbij ook naar het effect op de langere termijn, ca 5 tot 10 jaar. Kun je de effectiviteit van de prikkel uitdrukken in door de prikkel gerealiseerde m³ berging?
2. Doe een 0-meting en/of werk met een controlegroep;
3. Interviews zorgen voor een betrouwbaarder inzicht over effectiviteit dan enquêtes;
4. Maak in het onderzoek naar gedragsverandering onderscheid tussen succes- en faalfactoren van de prikkel. Vraag ook door naar de motivatie, de -onderliggende- reden die de betrokkene in beweging zette tot gedragsverandering. Neem eventuele verandering bij burens oom mee in het onderzoek.

Gedeelde inzichten op basis van plenaire bespreking thema

1. Enkele aanwezigen onderstrepen het belang van effectmeting omdat dit tot nu toe nog niet is gedaan;
2. De pilots van Son en Breugel, en Rucphen lenen zich nog het meeste voor de voorgestelde onderzoeks aanpak voor het meten van de effectiviteit van de prikkel, omdat in die pilots een prikkel in uitvoering is. De pilots in Dordrecht en Rotterdam bevinden zich meer in de voorfase, met stakeholders verkennen hoe een kansrijke prikkel er uit kan zien;
3. Besproken wordt dat een goede onderzoeksvraag van belang is om het onderzoek in gang te kunnen zetten. Echter het aanpassen van de pilots conform de adviezen van Daan is een lastig punt voor de deelnemende pilots. Ook lijkt het niet haalbaar om te streven naar een aanpak voor meerdere pilots. Iedere pilot heeft zijn eigen kenmerken en aanpak;
4. Neem mee hoe je de 'pilotparadox*' kunt ondervangen, door een relatieve buitenstaander te laten meekijken (*onderzoek Erasmus Universiteit).

Toetsing & monitoring vergroening percelen

In het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is monitoring van de effectiviteit van maatregelen een terugkerend onderwerp waarvoor aandacht wordt gevraagd. Zo is in 2019 in een pilot met de gemeente Rotterdam via satellietgegevens en Artificial Intelligence de vergroening in de stad in beeld gebracht. Met de AI wordt gekeken naar structuren op de foto's om ze wel/of niet als groen te labelen. De resultaten zijn veelbelovend en deze zomer besluit het ministerie samen met PBL en Kadaster of het onderzoek wordt verbreed naar heel Nederland. Ook Dordrecht gaf recent opdracht aan Sobolt om inzicht te krijgen in het groene aandeel op publieke bodem, en de afstand van gebouwen tot dit groen.

Vragen en inzichten over het toetsen van klimaatadaptatie en de monitoring van vergroening

1. Vraag is of en hoe je onderscheid maakt tussen vergroening in tuinen en daken. Het systeem combineert de luchtfoto analyse met informatie uit de Basis Administratie Gebouwen (BAG), waardoor onderscheid op kadaster- en gebouwniveau mogelijk is;
2. Meerdere koppelingen met andere databronnen zijn mogelijk;
3. Het gebruik van deze technieken leidt tot de maatschappelijke discussie wat je met dit soort technieken kunt vanwege privacy gevoeligheid. Besluitvorming zou eventueel via een voortrekkersrol door koplopers tot stand kunnen komen. Het aggregatieniveau van gegevens en hoe daarover te communiceren kan daarbij uitmaken. Aggregatie op wijkniveau wordt meer geaccepteerd dan op perceelniveau;
4. Luchtfoto's zijn tot circa 30 jaar terug beschikbaar om eventuele trends in kaart te brengen. Oudere foto's hebben mogelijk een te lage nauwkeurigheid, waardoor trendreeksen beperkt kunnen worden of onmogelijk zijn.

Samenvattende inzichten op basis van de pilots

1. Er zijn verschillende redenen om inzicht in klimaatadaptatie en/of vergroening van percelen en gebouwen te verwerven: a) om percelen te toetsen voor het bepalen/geven van een financiële prikkel; en b) voor het monitoren van trends, waaronder het meten van het uiteindelijke effect van een financiële prikkel. Trend-informatie op wijk- en perceelniveau kan ook van belang zijn voor een onderbouwing van maatregelen en beleidsinstrumenten richting de raad;

2. Manieren die naar voren kwamen voor dit toetsen en monitoren zijn: 1. Inwoners bij de aanvraag van de prikkel via het uploaden van foto's laten bewijzen, en zelf steekproefsgewijs controleren (Son en Breugel, Venray); 2. Gebruik maken van een waterlabel (Amsterdam en Den Haag); 3. Inwoners zelf het waterbergend vermogen van hun perceel laten invoeren en berekenen (Rucphen); 4. De economische waarde van de -te nemen- maatregelen op gebouw/perceelniveau doorrekenen met een MKBA (Rotterdam); 5. 'Meten/in kaart brengen' mate van vergroening met luchtfoto's en AI (ervaringen Rotterdam en binnenkort Dordrecht);
3. In hoeverre kijk je naar het aandeel groen op een perceel, of gaat het om waterbergend vermogen (m^3 / m^2)? Of om de uiteindelijke gerealiseerde maatschappelijke (en economische) waarde, bijvoorbeeld vermindering ziekteverzuim en toename arbeidsproductiviteit en welbevinden. En in hoeverre neem je bijdrage aan hittestress(reductie) mee, bijvoorbeeld op basis van het aandeel groen op een perceel.

Gedeelde inzichten op basis van plenaire bespreking thema

1. Dit thema / deze werkgroep is vanuit de vorig jaar uitgevoerde haalbaarheidsstudie bedoeld als toetsing van percelen wanneer er sprake is van een prikkel op perceel niveau, bijvoorbeeld differentiatie rioolheffing.
2. De wijze waarop deze toetsing plaatsvindt heeft mede invloed op de juridische robuustheid van de financiële prikkel, en of er risico's zijn op bezwaarschriften. Deze juridische robuustheid is een belangrijk onderdeel van de potentiële perceptiekosten en daarmee onderdeel van de besluitvorming (raakvlak thema 'beslismodel');
3. De wijze van toetsing zou ook nog invloed kunnen hebben op de bewustwording van inwoners en bedrijven, en daarmee op de beoogde gedragsverandering (raakvlak thema 'gedragsonderzoek');
4. Naast deze toetsing van percelen voor juridische doeleinden is er behoefte aan een meetmethode om de gewenste verandering te kunnen waarnemen ten behoeve van onderzoek naar de effectiviteit van de prikkel. Het is de vraag of er één toetsings- of meetmethode is die beide doelen kan dienen.
5. Vraag is of we vanuit de Alliantie naar een landelijk dekkende toetsingsmethode willen toewerken, bijvoorbeeld via de landelijk dekkende AI-luchtfoto methode, of in eerste instantie juist willen leren van verschillende toetsingsvormen. Voor het toetsen op perceelniveau met behulp van luchtfoto's speelt daarnaast de maatschappelijke privacy-discussie;

Beslis(ondersteunend) model voor afweging financiële prikkels

Voor de besluitvorming om een financiële prikkel te gaan invoeren als onderdeel van een beleidsmix gericht op klimaatadaptatie op private percelen, is er behoefte aan een beslisondersteunend model. Dit is in eerste instantie bedoeld voor bestuurlijke afweging en voor raadsleden. Verschillende betrokken beleidsmedewerkers kunnen het intern gebruiken, of voor het ondersteunen van besluitvormingsprocessen van bestuurders en raadsleden. In het eerdere traject voerde een student een prijswinnend onderzoek uit naar type argumenten voor en tegen het differentiëren van watergerelateerde heffingen. Zij concludeerde dat gemeenten en waterschappen overwegend drie type argumenten gebruiken, namelijk duurzaamheids-, institutionele, en rechtvaardigheidsargumenten. Het model kan hier eventueel op voortbouwen.

Dergelijke beslisondersteuning is mogelijk ook relevant voor de regionale samenwerkingen die op dit moment denken aan financiële prikkels, maar de stap nog niet nemen. Een dergelijk model kan helpen om de argumenten op een transparante manier af te wegen.

Samenvattende inzichten op basis van de pilots

1. De diversiteit aan pilots in de Alliantie kan inzicht vergroten in de werking van en de besluitvorming over financiële prikkels als onderdeel van de beleidsmix.
2. Gemeenten kijken daarbij doorgaans ook naar de totale belastingdruk onderaan de streep. Belangrijk is vervolgens dat de totale belastingdruk in balans moet blijven.
3. Vind je samen met andere baathouders nieuwe manieren om de maatregelen -samen- te financieren (Dordrecht en Rotterdam). Voor de houdbaarheid en communicatie van de business case is een -gezamenlijke- lange termijnvisie van belang en een berekening van de kosten van alternatieve scenario's, zoals 'niets doen' cq het rioelstelsel vervangen wanneer er niet wordt afgekoppeld.
4. In hoeverre lift je mee op de duurzaamheid brede communicatie en -loket? En welke basisprincipes hanteert het college, zoals 'de vervuiler betaalt' (Enschede) en/of het solidariteitsprincipe (Son en Breugel).

Gedeelde inzichten op basis van plenaire bespreking thema

1. Breng de exploitatiefase in kaart, een doorrekening van de kosten en baten van de beheerfase en eventuele varianten (waaronder onderhoudsplanning) en de termijn waarop dit speelt (een woonwijk ligt er vaak minimaal voor 100 jaar). Maak je aannames daarbij inzichtelijk, en neem de beslisser daarin mee (ervaring Son en Breugel). Zorg voor een financieel kloppend plaatje, de andere maatschappelijke baten zijn dan extra;
2. Maak de meerwaarde van in te zetten klimaatadaptatie maatregelen en beleidsinstrumenten inzichtelijk voor andere maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld met een MKBA;
3. Harmoniseer waar mogelijk met andere domeinen zoals afvalstoffen, in de raad komt dat bij elkaar. Het afwegingskader binnen de omgevingsvisie, waarin verschillende leefomgeving beleidsterreinen in samenhang bij elkaar komen, biedt hier wellicht mogelijkheden voor. Het betekent ook harmonisatie van principes, Enschede hanteert bijvoorbeeld het principe 'de vervuiler betaalt/belonen groen gedrag' voor alles.
4. Daarnaast speelt regionale harmonisatie in de werkregio's, maar ook intern. Een beslisondersteunend model helpt om keuzes transparant te maken en te onderbouwen en daarbij een 'gezamenlijke taal' te vinden. Zorg daarbij ook voor eenduidige juridische definities, zoals rond het begrip 'afkoppelen' en in hoeverre je 'hitte' als thema kunt meenemen;
5. De VNG maakte duurzame opties van verschillende heffingen inzichtelijk, zie de website: <https://vng.nl/files/vng/publicaties/2018/20180319-duurzame-alternatieven-modelverordeningen.pdf>.
6. Procesadvies: onderschat het voortraject bij de Raad niet, neem ze aan de voorkant mee als mede-eigenaar. Dit geldt ook voor woordvoerders van aanverwante domeinen, zoals de afdeling belastingen. Haak aan op wat al is vastgesteld door de raad, en probeer een uiteindelijk besluit voor langere tijd te borgen bijvoorbeeld 10 jaar (Son en Breugel);

4. Organisatorische zaken, opmaat vervolg, volgende bijeenkomsten

De bijeenkomst is als zeer waardevol ervaren, goed om de diversiteit te zien, en hoe ver iedereen is. Mooi dat er nu eindelijk pilots rond financiële prikkels starten. Vraag is of we voor Nederland een compleet beeld hebben van welke gemeenten welke regelingen inzetten, zoals kleine subsidieregelingen, en hoeveel gebruik ervan wordt gemaakt. In de inventarisatie 'Financiële prikkels voor klimaatadaptatie' is dit bekeken. Enkele nieuwe ideeën voor pilots zijn gedeeld, zoals rond het stimuleren van hergebruik van hemelwater.

Afgesproken wordt om circa drie keer per jaar als totale groep bij elkaar te komen, gedurende een halve dag. Volgende bijeenkomst is waarschijnlijk in oktober.

Te delen onderzoeken:

- Onderzoek Breda;
- Scriptie '[Politieke dimensies van transities: discussie over differentiatie van de rioolheffing als beleidsinstrument voor de klimaatbestendige stad](#)' door Lieke Brackel;
- SCP rapport '[Tussen Groen en Grijs, een verkenning van tuinen en tuinieren in Nederland](#)' door Jeannet Kullberg

Bijlage: Meer informatie en contact

De genoemde rapporten die vooraf zijn gegaan aan dit gezamenlijk ontwikkeltraject staan op: <https://ruimtelijkeadaptatie.nl/overheden/sra/financiele-prikkels/> en www.greendealgroenedaken.nl/differentiatie-belastingen

Contact Alliantie Financiële prikkels:

Anne-Marie Bor (a.bor@nextgreen.nl, 06-1263 4071, www.nextgreen.nl)

Carleen Mesters (vraag@carleenmesters.nl, 06-2150 8914, www.stroomenonderstroom.nl)